

מה בין "קבוע" ל"פריש"

משה קופל

כתוב בכתובות ט"ו: תניא תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח ספיקו אסור ובנמצא הלך אחר הרוב... גופא א"ר זירא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי בין לקולא בין לחומרא... ומדאורייתא מנא לך אמר קרא "וארב לו וקם עליו" עד שיתכוון לו ורבנן אמרי דבי רב ינאי פרט לזורק אבן לגו... דאיכא תשעה ישראלים וכנעני אחד ביניהם דהוה ליה כנעני קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. עיין יומא פד: נזיר יב. חולין צה. זבחים ע"ג. פסחים ט:

הכלל הוא שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי וכל דפריש מרוכא פריש.

כדי להגדיר ולהסביר את הכלל הזה נעמוד קודם על שלוש קושיות בסיסיות.

קושיא א'

לכאורה המקרה של זורק אבן לגו שממנה לומדים הכלל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי אינו דומה למקרים אחרים כמו ט' חנויות. במקרה של זורק אבן לגו כל העובדות ידועות ואין הלימוד בא אלא להגדיר כוונה הדרושה לחייב ברציחה. לא ברור איך זה שייך למקרה של בירור ספק כמו ט' חנויות.

קושיא ב'

לכאורה, עצם היות חפץ קבוע אינו משנה את ההסתברות שהמעמד שלו כך או כך.

קושיא ג'

אם פירוש "מחצה על מחצה" זו שלילת הרוב למה אין דנים מקרה של קבוע כמו כל ספק השקול? למשל, למה לא מכריעים ע"י קרוב (כשזה שייך) ולמה לא מכריעים לקולא לפי שיטת הרמב"ם שספק דאורייתא מן התורה לקולא?

★ ★ ★

כדי להבין את סוגית זורק אבן לגו צריכים קודם כל להבחין בין קבוצה לבין האיברים של הקבוצה.

הזורק אבן לגו כוונתו להרוג אחד מבני החבורה בלי להצביע על בן אדם ספציפי, יהודי או כנעני. בלי הלימוד מ"וארב לו וקם עליו" היינו אומרים שהמעמד של "אחד מבני

החבורה" צריך להיות אחד מהמעמדים המתייחסים ליחיד, כלומר יהודי או כנעני, וא"כ אזלינו בתר רובא. החידוש של הלימוד הוא שמכיון שהוא כיוון לחבורה ולא לאבר ספיציפי של החבורה אנחנו מייחסים מעמד לחבורה עצמה, דהיינו מעורב ("מחצה על מחצה") וממילא "אחד מבני החבורה" יורש את המעמד של החבורה עצמה.

הכלל הוא שכאשר כל מה שידוע בקשר לחפץ מסוים הוא שהוא שייך לחבורה ("קבוע") אז מייחסים מעמד לחבורה (וכמובן, לחבורה יש אפשרות למעמד "מעורב" שאינו שייך ליחיד) וממילא גם לחפץ יש המעמד של החבורה.

הביטוי "חבורה" כאן משמש כביטוי טכני. קבוצה נחשבת לחבורה אם היא יציבה במובן שלכל אבר יש מקום מוגדר (כמו ט' חנויות) או שלפחות לכל הקבוצה יש מקום מוגדר (כמו בגו) ואם המעמד של כל אבר ידוע. חפץ נחשב שייך לחבורה אם בשעת לידת הספק, היינו בשעת בידודו (נפילת האבן, מציאת החתיכה וכד'), החפץ נמצא במקומו.

כאשר הקבוצה שממנה בא החפץ אינה נחשבת לחבורה (כמו שיירה עוברת ע' כתובות שם וע' זכחים שם) אי אפשר לייחס לה מעמד משלה. כאשר החפץ פרש מן החבורה (כמו חתיכה הנמצאת בשוק) אי אפשר לייחס לו את המעמד של החבורה. לכן במקרים אלה צריכים לייחס לחפץ מעמד כשלעצמה דהיינו כשרה או נבלה וכד' — המעמד מעורב אינו שייך — ואז אזלינו בתר רובא.

את כל זה אפשר להסביר במונחים של הסתברות. באופן אינטואיטיבי אפשר לומר שככל שגדולה הפרופורציה של תוצאות אפשריות שמספקות תנאי מסוים, כך הסיכויים שהתנאי יתקיים בניסוי ספיציפי גדולים. נקרא לפרופורציה הזאת ה"הסתברות" שהתנאי יתקיים. במילים אחרות, אם לניסוי מסויים יש Q תוצאות אפשריות ומתוך ה-Q התוצאות האלה P מהן נחשבות כמספקות את התנאי T אז ההסתברות של T שווה ל-P/Q.

אם ננסה לחשב את הפרופורציה הזאת נראה שזאת תלויה בהגדרת הביטוי "תוצאות אפשריות", כלומר זאת תלויה בבחירת מרחב המדגם. לדוגמא במקרה של תשע חנויות ניתן לבחור כמרחב מדגם את עשר החנויות ואז ההסתברות שהחתיכה נבלה היא $1/10$.

מאידך אם נבחר כמרחב מדגם כל אחת מהחתיכות הנמצאות בעיר, ואם נניח שבסך הכל נמצאות אלף חתיכות ומתוכן מאתיים נבלה, אז ההסתברות שהחתיכה נבלה היא $1/5 = 200/1000$.

נציין שבעקרון אפשר לבחור מרחב מדגם כך שמעמד האפשרויות אינו מוגדר. במקרה של ט' חנויות אם נבחר כמרחב מדגם את חלקי העיר מזרח, צפון, מערב, דרום ונניח שבמזרח נמצאות חנות כשרה וחנות נבלה, נמצא שיש ארבע אפשרויות — שלוש (צפון,

מערב, דרום) כשרה, ואחת (מזרח) מעורב. (כמובן בדרך כלל לא מגדירים מרחב מדגם באופן כזה).

לענ"ד ההבדלים בין דרכים שונות של חז"ל בהכרעת ספיקות (כמו רוב וקבוע) מבוססים על ההבדלים בבחירת מרחב המדגם.

כאשר הקבוצה שממנה בא החפץ אינה נחשבת לחבורה או שהחפץ פרש מהחבורה אז מרחב המדגם הינו כל האברים של הקבוצה ואולינן בחר רובא, כלומר בחר ההסתברות הגדולה. כאשר הקבוצה שממנה בא החפץ נחשבת כחבורה והחפץ שייך לחבורה מרחב המדגם הינו החבורה עצמה בתור יחידה אחת והמעמד שלה "מעורב".

כמובן, לפי פרוש זה המעמד "מחצה על מחצה" אינו סתם שלילת הרוב אלא מעמד ספיציפי כשלעצמו ולכן אין בידי קריטריונים אחרים לעקור אותו ואין דינו כסתם ספק השקול.